

ARMATA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA (AUGUST - NOIEMBRIE 1919)

de
IOAN ȚEPELEA

Obiectivele pur militare care justificau prezența armatei române în Ungaria, ca de altfel și linia de conduită în raport cu populația din teritoriul vremelnic ocupat, au fost precizate cu claritate imediat după terminarea ostilităților, în Proclamațiile date de Comandamentul trupelor din Transilvania. Chiar în ziua de 5 august 1919, deci a treia zi după defilarea militarilor români pe calea Andrassy (cea mai frumoasă stradă a capitalei ungare), când o mulțime imensă a sărbătorit în delir armata română, care o scăpase de Béla Kun și bolșevicii săi, ovaționând îndelung și strigând “Să trăiască salvatorii noștri!”¹, generalul Gheorghe Mărdărescu, devenit și comandant suprem al trupelor române de ocupație, anunța printr-o proclamație adresată populației capitalei ungare că: “1. Armata română nu face război locuitorilor ci armatelor care au atacat-o. 2. Soldatul român garantează liniștea, avutul și viața cetățenilor”². Locuitorilor Budapestei li se cerea să păstreze ordinea, să respecte legile țării, ceea ce însemna că trupele române nu aveau în intenție a se amesteca în viața politică a Ungariei învinse.

Într-un document intitulat “Dispoziții luate de Comandamentul român în vederea administrării și aprovizionării trupelor și populației în zona ocupată între Dunăre și Tisa”. (datat din luna august 1919), se preciza că teritoriul menționat a fost împărțit în zone de divizii, ale căror sarcini erau: menținerea ordinii, continuarea dezarmării resturilor din Armata Roșie ungară, precum și a populației civile, asigurarea bunului mers al administrației teritoriului ocupat (autoritatea locală fiind sprijinită în acest sens), reglementarea aprovizionării populației și în special a acestor centre unde lipsa de alimente era mare. Privitor la realizarea cerințelor menționate în documentul la care ne referim, facem precizarea că pentru menținerea ordinii erau organizate patrule, inspecții și dislocări de unități, că dezarmarea se executa prin detașamente mixte, volante trimise de fiecare divizie în zona în care îi fusese rezervată, că administrarea teritoriului, deși era lăsată în întregime în grija orga-

1. Iuliu Mezei Câmpeanu, “Luptători români ardeleni”, Cluj, 1935, p. 189.

2. Colecția ordonanțelor date de Comandamentul trupelor din Transilvania, Sibiu, 1920, p. 75.

nelor locale, se făcea totuși sub controlul autorităților militare române, că folosirea telefonului și a telegrafului a fost promisă numai autorităților civile și că circulația pe calea ferată a fost reluată aproape normal³.

Aducem în discuție și un aspect, după părerea noastră insuficient exploatat, în clarificarea comportamentului dovedit de armata română pe timpul ocupației asupra capitalei și a unei părți însemnate a teritoriului Ungariei, și anume faptul că preluând puterea asupra sa, din proprie inițiativă, misiunea de a aproviziona cu alimente populația Budapestei, Comandamentul militar român a cedat administrației maghiare toate depozitele capturate, ca fiind proprietatea statului maghiar, iar din depozitele proprii de subzistență, destinate armatei române de ocupație, a cedat circa jumătate pentru hrănirea populației Budapestei. Numai forțele de sub comanda generalului Moșoiu (din sud) trimiteau zilnic la Budapesta în jur de 30 vagoane de grâu și 10 vagoane de legume, în timp ce din stocul armatei române, un important număr de cai (care deveniseră improprii serviciului), au fost cedați pentru a fi tăiați în abatoare și a se putea asigura hrana populației⁴.

Marile dificultăți cu care se confrunta populația Ungariei în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente și combustibil, ca urmare a distrugerilor provocate de război, precum și a slabei organizări a vieții economice, mai ales a transporturilor, nu au scăpat preocupărilor Comandamentului trupelor române de ocupație. La puțin timp, doar câteva zile, după ocuparea Budapestei de către armata română, într-o proclamație către populație, după ce se preciza că aceștia îi este străin orice spirit de răzbunare⁵, acțiunea militară de ocupație fiind determinată de provocările Armatei Roșii ungare, se informa că au fost luate măsuri energice pentru ca alimentarea orașului să revină la normal. Mai mult, s-a dispus ca transporturile în scopul aprovizionării cu alimente a populației să aibă aceeași prioritate ca și transporturile militare. Doar într-o singură zi, armata română a pus la dispoziția populației Budapestei peste 70.000 rații de pâine a câte 400 gr. fiecare, făcându-se tot posibilul ca nimeni să nu sufere⁶. Firește, au fost și situații când străduințele Comandamentului trupelor române de a asigura cu alimente nevoile capitalei ungare s-au lovit chiar de lipsa totală de organizare a autorităților ungurești⁷, ceea ce nu i-a împiedicat însă pe militarii români să organizeze în continuare trenuri militare sau să permită libertatea de navigație pe Dunăre a tuturor bastimentelor care transportau alimente în oraș.

Prin urmare, autoritățile militare române de ocupație nu numai că nu au consumat și așa puținele produse alimentare aflate în depozite sau pe piața ungară, aspect ce ar fi creat mari probleme și o înfometare cu grave consecințe a populației, dar au depus permanente eforturi pentru redresarea grăbnică a situației aprovizio-

3. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2 (1919), vol 191, f. 112.

4. *Ibidem*.

5. *Colecția ordonanțelor...*, p. 76

6. *Ibidem*.

7. *Ibidem*, p. 77.

nării cu alimente la Budapesta și în alte orașe și localități din zonele aflate sub controlul trupelor române. Față de situația dezastruoasă a aprovizionării cu alimente, existentă în momentul intrării în Budapesta a armatei române, doar după o săptămână lucrurile aveau să se îmbunătățească simțitor, tocmai datorită intervenției ferme a autorităților militare române.

Este interesant de urmărit în această privință, documentul-sinteză întocmit de Biroul Operațiilor din Marele Cartier General al armatei Române, referitor la situația existentă la 4 august și, în continuare, la măsurile luate de Comandamentul trupelor române de ocupație. De pildă, în documentul ce consemna că în momentul intrării trupelor române în Budapesta serviciul de aprovizionare era complet dezorganizat, alimentele nu erau în mod rațional repartizate pe comitete (în unele regiuni existau “prisouri” iar în altele “lipsuri”), lispurile cele mai mari erau în ce privește “alimentele, grânele și zarzavaturile”, lipseau alimentele necesare bolnavilor în spitale și sanatorii, o parte din alimente fuseseră ascunse de trupele lui Béla Kun, transporturile pe calea ferată erau dezorganizate, cu vagoane insuficiente, iar importul și exportul statului ungar erau ca inexistente.

Printre măsurile luate de autoritățile militare române în scopul îndreptării situației, în document se aminteau: autorizarea de liberă circulație în Ungaria a agenților oficiali din Serviciul aprovizionării al guvernului ungar; distribuirea a 50.000 kg. carne congelată, 20.000 kg. carne de vițel și 10 vagoane grăsimi; punerea la dispoziția Ministerului de Alimentare ungar a 60.000 de porci (pentru a se tăia 300 pe zi, în scopul aprovizionării cu carne a capitalei); aducerea din zona de la est de Tisa a 10.000 vagoane cu cartofi ș.a.m.d. În atenția autorităților militare românești au fost spitalele și sanatoriile, către care au fost dirijate alimentele din depozitele fostei Armate Roșii. De asemenea, în scopul revigorării transporturilor, au fost înființate 4 trenuri zilnice care cărau alimente și alte provizii, bucurându-se de un regim de prioritate, inclusiv față de transporturile militare⁸.

Evidențierea modului în care a procedat armata română în cele patru luni cât s-a aflat pe teritoriul Ungariei, după înfrângerea Armatei Roșii ungare și ocuparea Budapestei, ar putea continua. Datele aduse în discuție sunt însă, credem, suficiente pentru a conchide că acțiunile umanitare ale forțelor române de ocupație în sprijinul populației ungare au fost de o evidență indubitabilă. De altfel, mărturiile de recunoștință din partea acestora, ca și aprecierile opiniei publice din Ungaria și a celei internaționale, au fost numeroase. Chiar și o sumară trecere în revistă a unora din aceste mărturii este, credem, mai mult decât relevantă pentru comportarea demnă și ținuta morală a armatei române în perioada la care ne referim.

Un proces-verbal datat din 20 august 1919 și semnat de inspectorul poliției, Kovács Aladár și căpitanul N. Marinescu, comandantul unei subunități din Regimentul 1 infanterie română (aflat în cazarma din strada Ullör), atestă că unitatea română a distribuit zilnic “prânzuri pentru 400 (patru sute) copii flămânzi și persoane

8. 1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea internațională, vol IV, București, 1986, pp. 400-402.

neputincioase (...)”. Această alimentare acoperindu-se din rația ostașilor români, “până când se va dispune de alimentele necesare”. Același document⁹ făcea inclusiv observația că “mâncarea este pe deplin corespunzătoare, atât sub aspectul condițiilor de igienă cât și sub cel al cantității, în viitorul apropiat prevăzându-se a fi distribuită inclusiv cina¹⁰”.

Dintre numeroasele cazuri în care a fost exprimată mulțumirea populației maghiare pentru atitudinea umanitară a ostașilor români, merită a fi semnalată, cel puțin scrisoarea primarului orașului Budapesta, dr. Teodor Bódy, adresată comandantului Regimentului 5 roșiori, în care se arată că: “... exprim mulțumirea deosebită că arătați atâta bunătate către copiii cei săraci din oraș, fiindcă și vremea este grea, populația săracă a capitalei suferă foarte mult, în timp ce conducătorii, cu toată străduința lor, nu sunt în stare a ajuta cu ceva la îndreptarea unei atari situații”. Sunt făcute trimiteri la festivitatea organizată de unitatea română, la care au fost invitați o mulțime de copii săraci¹¹. Din noianul de articole apărute în presa budapestană, toate exprimând aceleași aprecieri elogioase față de ajutoarele date de către armata română populației ungare înfometate, ne oprim doar la două care ni se par mai mult decât elocvente. Astfel, la 27 septembrie 1919, ziarul “Magyar Pólgár” scria: Consiliul comunal al comunei Rakospálota își exprimă din nou mulțumirile către comandantul Diviziei 7 române pentru că zilnic împarte gratuit hrană la 250 copii săraci ai acelei comune și, de asemenea, la 15 membri ai gărzii naționale, “înlesnind greaua problemă a alimentării”¹². La rândul său, “Nemzeti Ujság”, într-un articol ce avea titlul “**Întorsătură senzațională în problema alimentării**”, aprecia demersurile întreprinse de comandantul român, care, în momentele cele mai critice, “cu o râvnă ce merită toată lauda și cu un umanism nobil”, a venit în ajutorul capitalei, sprijinindu-i pe conducătorii acesteia în procurarea cerealelor necesare aprovizionării, inclusiv din teritoriile de la est de Tisa¹³. De menționat este și faptul că asemenea aprecieri apăreau nu numai în publicațiile de limbă maghiară, ci și în altele, tipărite în alte limbi. Așa, de pildă, publicația maghiară de limbă germană, “Neues Politischen Volksblatt” (din 11 octombrie 1919) consemna interesul manifestat de Comandamentul român față de copiii săraci, precizând că “de câteva zile soldații români împart mâncăruri calde copiilor săraci din Budapesta”. Articolul care făcea referiri era însoțit și de o fotografie reprezentând o secvență de la “împărțirea hranei de către ostașii români”¹⁴.

Măsurile luate de Comandamentul trupelor române de ocupație în vederea îmbunătățirii aprovizionării cu alimente au fost apreciate și în presa din alte țări,

9. Arhivele Statului București, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 3/1919, f. 23.

10. Ibidem.

11. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 48, f. 256.

12. Ibidem.

13. 1918. Desăvârșirea unității național-statale..., vol IV, p. 458.

14. Colonel dr. V. Alexandrescu, *Historia împotriva adevărilor istoriei*, în *Revista română de istorie militară*, nr. 3/1985m p. 60.

unele fiind prezentate prin preluarea informațiilor difuzate de chiar presa maghiară. La 29 octombrie 1919 publicația orădeană "Nagyváradí Friss Ujság" publica știrea că generalul Mărdărescu a dat ordin telefonic Comisiei Militare Supreme din Debrecin să trimită imediat o mie de vagoane de grâu la Budapesta. Se mai informa despre faptul că tratativele duse de conducătorii din Budapesta cu generalul Mărdărescu s-au extins în toate direcțiile, că există perspective ca după acel transport să urmeze și altele¹⁵.

Dacă atitudinea armatei române care, firește, era într-o misiune de ocupație, a fost una de ajutorare, de sprijin, de înțelegere a greutăților prin care trecea Ungaria după încheierea ostilităților, rămâne de neînțeles puternica ofensivă declarată, chiar în aceeași perioadă, de forțele politice revanșarde maghiare. Propaganda negativă la adresa României și a armatei sale, desfășurată de asemenea forțe, a reușit uneori să deruteze unele personalități influente, civile și militare, care își exprimau indignarea față de comportarea nespusă a guvernului român în relațiile cu misiunea aliată de la Budapesta. Ilustrativă este în acest sens și informarea lui Ion I.C. Brătianu către Nicolae Mișu, reprezentantul României la Conferința de Pace de la Paris, în care, arătând că promise din partea lui Clemenceau simultan patru comunicări într-un ton crescendo de ostilitate din partea Conferinței, care luase de bune informații tendențioase transmise de dușmanii României din Ungaria și Austria, sublinia în final că "Eu înțeleg să fiu la Pesta colaboratorul Aliaților și să nu fiu tratat nici ca inamic, nici ca învins"¹⁶.

De fapt, noi credem că și în noua etapă, cea a încheierii conflictului militar cu Ungaria, de restabilire a ordinii social-politice în această țară și de supraveghere a acestor aspecte de către armata română de ocupație, Puterile Aliate au făcut abstracție de realitatea situației, de "lecțiile" anterioare care le-au fost servite de Béla Kun și guvernul său. Numai așa se poate explica "aplecarea urechii" la informațiile tendențioase despre prezența armatei române la Budapesta. Șeful Legației române din Londra cerea la 1 septembrie 1919 Președintelui Consiliului de Miniștri de la București, premisiunea de a dezminți formal știrile false publicate în capitala britanică și la Paris, de pildă, pe tema unei așa-zise ocupări a părții din Banat cedate Serbiei, precum și a unei iminente ofensive române împotriva sârbilor, ori pur și simplu despre "jafurile și devastările sistematice" pe care armata română le-ar practica în Ungaria¹⁷.

Deși după încheierea ostilităților între România și Ungaria se impunea în mod firesc ca Ungaria să fie dezarmată și pusă în imposibilitatea de a mai declanșa noi acțiuni agresive împotriva României, proiectul convenției de armistițiu propus în acest sens de partea română a fost respins. Se prevedea ca din materialele și tehnica de luptă rezultate în urma dezarmării - armament de infanterie și artilerie de diferite calibre, muniție, echipament, provizii, mijloace de transport etc. - să fie

15. 1918. *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. IV, p. 458.

16. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 58, f. 163.

17. *Documents on British Foreign Policy*, I, vol. 6, London, 1982, p. 280.

transferate în folosul armatei române cantitățile necesare dotării complete a două divizii de infanterie. În proiect se mai stipula și obligativitatea returnării tuturor materialelor jefuite de armata ungară pe timpul retragerii acestora la vest de Tisa¹⁸. Era de mare stringență pentru refacerea economiei românești, recuperarea materialului rulant ridicat de ocupanții germani și austro-ungari din România - material estimat la circa 1.800 locomotive, 4.100 vagoane de călători, 40.000 vagoane marfă (acoperite, descoperite și tip cisternă). Nici măcar una dintre clauzele menționate de convenției de armistițiu n-a fost acceptată, considerându-se că cele solicitate de partea română făceau parte din fondul general de reparații de război ce urmau a fi împărțite între aliați. În pofida faptului că cererile românești aveau în vedere, în mare măsură, aspecte ce priveau rezultatele conflictului direct româno-ungar, la care aliații fuseseră prezenți numai în calitate de asistenți, că într-un asemenea caz, în mod normal, ar fi trebuit să primeze cerințele, propunerile, obiecțiile părților ce fuseseră în dispută, Conferința de Pace a refuzat României dreptul de a încheia singură armistițiul cu Ungaria, ignorând pagubele imense suferite de partea română în anii 1916-1918, precum și cele din cursul anului 1919.

Cât privește știrile false care circulau în Europa, lansate de cercurile șovine ungare, prin care armata română era prezentată într-o lumină cât mai nefavorabilă, acestea n-au reușit să-și atingă scopul decât în mică măsură, întrucât numeroase publicații ale vremii au luat atitudine prezentând adevărata realitate privind comportamentul armatei române. Ziarul grec "Estia", care apărea la Atena, în numărul din 13 august 1919, combătând știrea apărută într-o altă gazetă, despre pretinsele atrocități săvârșite de români, scria printre altele, că "Armata românească nu numai că are o conduită exemplară, dar ea a fost primită cu entuziasm în Ungaria, ca o armată eliberatoare"¹⁹.

Trebuie adusă în discuție încă o altă chestiune, mult mai elcovență pentru înțelegerea aspectelor cu care se confrunta România după operațiunile sale armate (provocate, desigur) din vara anului 1919 și care au condus la destrămarea regimului bolșevic de la Budapesta, la înlăturarea unui bastion bolșevic instalat aproape în centrul Europei, spre neliniștea tuturor statelor europene și în primul rând a Marilor aliați. Este vorba de atitudinea vădit ostilă față de România a unor diplomați americani și englezi, atitudine care apărea de neînțeles dat fiind faptul că oamenii politici avizați aveau totuși percepția clară a realității. Nu poate fi vorba, desigur, de compasiunea cercurilor financiare occidentale, sau a celor de peste ocean față de Ungaria, a cărei populație aderase doar în urmă cu câteva luni la programul comunistului Béla Kun. Cauza o constituia refuzul României de a semna tratatul de pace cu Austria (care la articolul 60 aducea grave prejudicii independenței și suveranității statului român), precum și neacceptarea pretențiilor acelorași cercuri americane de a obține poziții cheie în economia românească. În legătură cu această problemă, Ion I. C.

18. Arhivele Statului București, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 2/1992, f. 467-469.

19. Arhivele Ministerului Afecrilor Externe, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol 58, f. 163.

Brătianu declarase la 31 august 1919 că, deoarece România a refuzat să pună la dispoziție petrolul său, S.U.A. obligă Conferința de Pace să-i umilească pe români, protejându-i în schimb pe unguri, fără ca asemenea acțiuni să poată fi justificate cu realitatea faptelor²⁰.

Atitudinea ostilă României, manifestată îndeosebi de Statele Unite la Conferința de Pace, a fost evidentă și în cadrul Comisiei interaliatelor de la Budapesta, care cerea imperativ ca armata română, care “înfometează” populația Ungariei, să se supună ordinelor Aliaților. Pionul principal al unei astfel de atitudini era, nimeni altul decât reprezentantul Statelor Unite, generalul H.H. Bandholz, cel care pe tot timpul misiunii sale la Budapesta a avut o atitudine disprețuitoare la adresa României și armatei sale, atitudine de care au și profitat din plin cercurile extremiste și șovine maghiare. De altfel, vizavi de atitudinea generalului american, pot fi aduse în discuție și opiniile acestuia cunoscute prin publicarea jurnalului său (este adevărat fără ca acesta să-și fi dat consimțământul) de către editorul prof Kruger, un reușit exemplar revizionist²¹, așa cum l-a caracterizat generalul Gheorghe D. Mărdărescu, cel aflat în 1919 în fruntea Comandamentului trupelor române de ocupație în Ungaria. Falsificând adevărul, din dorința de a fi pe placul prietenilor unguri, generalul Bandholz s-a dovedit nesincer și față de camarazii săi din cadrul Misiunii militare interaliatelor, pe care, în repetate rânduri i-a ridiculizat și insultat în jurnalul său. Firește, deși publicat fără consimțământul autorului, de fapt, după moartea acestuia, jurnalul nu reprezintă decât o mostră de neadevăr și o ofensă adusă bunului simț și onoarei militare de către un ins urcat pe cele mai înalte trepte ale unei ierarhii militare de care s-a dovedit nedemn²². Redăm doar una din însemnările din acest jurnal, care evidențiază, credem, pe deplin cele afirmate de noi. Generalul Bandholz consemnează, de pildă, la data de 11 august 1919, că generalul român Holban s-a sinucis deoarece ar fi fost pus sub anchetă de către guvernul român²³, când în realitate acesta (numit guvernator al Budapestei pe timpul prezenței armatei române în capitala Ungariei) n-a fost niciodată pus sub anchetă, iar după ce a părăsit Ungaria a îndeplinit funcția de Ministru de război și, apoi, comandant al Corpului II de Armată (din capitală), iar după ce a demisionat din armată a fost în repetate rânduri deputat²⁴. Neteminicia unor astfel de date a fost aspru sancționată de generalul Mărdărescu, care arăta că “Generalul Holban, mare proprietar, trăiește și astăzi” și face astfel cea mai bună dovadă a falsurilor grosolane din jurnalul la care ne referim²⁵.

Revenind la atitudinea Conferinței de Pace față de România, menționăm fap-

20. Arhivele Statului București, fond Microfilme Franța, rola 176, c. 188-189.

21. Gh. D. Mărdărescu, *Răspuns unui jurnal nediplomatic al generalului de Divizie Harry-Hill Bandoltz, membru american al Misiunii militare interaliatelor*, București, 1935, p. 3.

22. I. Țepelea, *Jurnalul generalului de divizie Harry-Hill Bandolz, membru al Misiunii militare interaliatelor în Ungaria (1919 - 1929) - un document intim, la confluența dintre patimă și eroare planificată*, în revista UNU, nr. 21/1991, p.2.

23. Ibidem.

24. Ibidem

25. Gh. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p.9.

tul că în pofida unor puncte de vedere potrivnice României, exprimate de cei ce făceau jocul înverșunaților șovini maghiari, numeroase personalități politice și militare, diplomatice, au blamat poziția obstructionistă a unor delegați la lucrările forumului de pace european. De pildă, în ședința din 4 septembrie 1919 a Camerei franceze, deputatul Fransolin Bouillon a vorbit în termeni călduroși despre România considerând că Franța a pierdut măsura când a brutalizat această națiune (România - n.n.)²⁶. Rezultatul acestor aprecieri a fost că în două rânduri membrii Camerei au aplaudat, strigând "Viva la Roumanie!"²⁷. De asemenea, mai menționăm și că în ziua de 7 septembrie 1919, de la Legația României din Londra, se primea știrea despre un miting ce avusese loc la Middlesbrough, sub auspiciile lui "British Empire Union", în finalul căruia s-a adoptat o moțiune (propusă de către căpitanul Parsons), în care se menționa că mitingul celor 3.000 de soldați exprimă admirația fără margini față de vitează Românie care a reușit să facă ceea ce aliații nu reușiseră²⁸. Este vorba, desigur, de faptul că efortul militar concret în disputa cu Armata Roșie a lui Béla Kun, inclusiv dispariția fenomenului bolșevic din Ungaria, se datora în exclusivitate României. Motiv pentru care se aprecia în moțiune - a "negocia cu România prin ultimatumuri, prin amenințări era pe cât de aspru, pe atât de nedrept politic"²⁹.

Încercând să acuze într-un fel atitudinea țării sale și a reprezentanților ei în organisme internaționale, privitor la România, secretarul general al Departamentului de stat al S.U.A., într-o convorbire cu însărcinatul cu afaceri al României, N.H. Lahovary, exprima doleanța ca guvernul de la București să nu acorde prea multă importanță în legătură cu trimișii de la Budapesta ai Puterilor Aliate, care nu reprezintă vederile guvernelor lor³⁰.

Firește, o asemenea modalitate de a trata probleme cu caracter politic foarte grav, era doar la îndemâna marilor puteri, în cazul de față, S.U.A., ea dovedind fără putință de tăgadă că poziția, rolul, contribuția aliaților nici n-aveau vreo importanță atunci când în joc erau interesele Marilor Aliați. Interesant este însă faptul că reprezentanții misiunilor interaliatate de la Budapesta (engleză și americană, îndeosebi) nu făceau nici efortul de a reda cu exactitate situația din Ungaria, ca să nu mai vorbim despre rolul jucat de armata română, de reprezentanții guvernului român la Budapesta pe timpul cât capitala și o parte din teritoriul acestei țări s-a aflat sub ocupația vremelnică românească.

Chiar imediat după înlăturarea guvernului Peidl, și înlocuirea acestuia cu guvernul monarhist al lui Frederich István, în capitala Ungariei aveau să se petreacă evenimente deosebit de grave, pentru curmarea cărora meritul a revenit intervenției prompte a guvernatorului militar, generalul Ștefan Holban. Prin asemenea eveni-

26. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 58, f. 254.

27. *Ibidem*.

28. *Ibidem*, vol. 29, f. 57.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, vol. 37, f. 57.

mente se încerca discreditarea armatei române, care n-ar fi în măsură să mențină ordinea³¹. Pe 7 august 1919, de pildă, chiar poliția maghiară concurase la producerea unui asemenea eveniment. Cetățeni unguri pregătiți din timp, cu ajutorul poliției, au pus la cale o răzbunare pe evrei. Au fost oprite toate mijloace de transport, legitimați toți călătorii iar cei care erau evrei erau bătuti până la nesimțire³². Cum în rândul populației a fost răspândită știrea că pogromul a fost aranjat din ordinul armatei române și că în acea seară se va repeta³³, generalul Holban l-a convocat de urgență pe prefectul poliției, Mattyasvsky, pe care l-a făcut răspunzător de cele întâmplate (chiar prefectul recunoscuse că rezultaseră 10 morți și peste 100 de răniți), punându-i în vedere că dacă nu era capabil să mențină ordinea în Budapesta, va adopta măsura înlocuirii sale cu un ofițer român, întrucât atât timp cât armata română este prezentă “nu tolerează prigoniri pe chestiune confesională”³⁴. Începând din acel moment, a fost stabilită regula ca după ora 20, zilnic să funcționeze patrulă românești cărora să li se atașeze și câte un gardian de poliție³⁵.

Aspecte ca și cele menționate nu au fost semnalate de către reprezentanții Puterilor Aliate din motive lesne de înțeles, deși ele constituie o elocventă carte de vizită pentru modul cum și-a onorat misiunea în Ungaria armata română în cele 4 luni cât a durat starea de ocupație. Nici măsurile în total contrast cu nevoia de liniște a populației ungare, luate de guvernul Friederich, n-au fost sesizate și “au scăpat” reprezentanților Marilor Puteri. Doar atunci când asemenea măsuri erau motivate ca fiind din ordinul armatei române de ocupație - cum se încerca răspândirea de zvonuri la Budapesta - ele serveau drept argumente pentru tragerea la răspundere a României.

Din ordinul guvernului, poliția maghiară aresta zilnic nu numai pe membrii de familie ai foștilor comisari, ci și pe alții care n-aveau nici o legătură cu fostul regim comunist. Mai mult, asemenea arestări erau justificate ca venind tot din ordinul armatei române de ocupație. A fost nevoie de instituirea unei comisii de cercetare a acestor fapte și publicarea acesteia în “Budapesti Közlöny” (Monitorul Oficial), pentru ca populația să se liniștească. O situație gravă a fost creată de încercarea guvernanților unguri de a decreta stare de asediu (în ziua de 19 august) prin răspândirea de afișe cu conținutul unui decret al guvernului maghiar, semnat de ministrul justiției, Balogh György, și prim-procurorul de pe lângă Curtea de Casație și Justiție Maghiară, Vári Albert. Cazul fiind adus la cunoștința generalului Holban, a fost ordonată arestarea semnatarilor și trimiterea lor în fața Curtii Marțiale, în pofida intervențiilor guvernului maghiar.

Credem util să aducem în discuție și un aspect ce privește reorganizarea instituției militare ungare, după căderea regimului bolșevic și dezorganizarea completă a armatei sale. Aceasta deoarece au circulat zvonuri privitoare la sprijinul pe

31. Iuliu Mezei Câmpeanu, *op. cit.*, p. 194.

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*, p. 195.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, p. 196.

care l-ar fi avut Horthy Miklos pentru a ajunge la comanda armatei ungare. În această privință trebuie recunoscut că cercurile politice și militare românești au răspuns prompt și favorabil cerințelor Misiunii Militare Interaliată de la Budapesta, acordând sprijin considerabil pentru reînființarea și reorganizarea jandarmeriei și armatei naționale ungare³⁶, dar în ceea ce-l privește pe Horthy Miklos și armata sa de la Seghedin, în zona de ocupație franceză, lucrurile se lămuresc de la sine. Armata română n-avea cum să fie implicată într-o zonă în care responsabilitatea cădea în seama altor aliați. Asta pe de o parte. Și pe de altă parte, responsabilitățile din zona sa de ocupație, care nu erau deloc puține, nu ar fi putut crea loc și pentru cooperare cu alte zone, indiferent de scopurile acestora. De altfel, reprezentantul României la Budapesta, C. Diamandy, primise informații sigure că armata ungară reorganizată sub comanda amiralului Horthy Miklós dispunea de un material de război considerabil (arme, tunuri, muniții), material care fusese ascuns în regiunea neocupată din vestul Ungariei³⁷. Tot Diamandy va nota după circa doi ani că armata română nu numai că nu l-a ajutat pe Horthy, dar în rândul multor ofițeri din Comandamentul trupelor din Transilvania existau presupuneri, în perioada la care ne referim, că Horthy va aduce dictatura, o dictatură cu tendință de reabilitare a monarhiei³⁸.

Datele și informațiile prezentate în cuprinsul acestei lucrări constituie un temelios în a subscrie părerii că prezența armatei române pe teritoriul Ungariei a fost efectul politicii nefaste a cercurilor conducătoare de la Budapesta, care au ignorat cu bună știință realitatea unei Europe aflate în radicală schimbare în urma victoriei Antantei în primul război mondial. Seduși de propriile orgolii și tendințe ultranaționaliste guvernării unguri au dorit ca armele să vorbească, recurgând la provocări succesive care au condus, în cele din urmă, la situația dezastruoasă a Ungariei și a armatei sale de la începutul lunii august 1919, situație pentru care, totuși, soluția salvatoare a fost prezența armatei române în capitală și într-o mare parte a teritoriului ungar. Deși a fost vorba de ocupație militară pur și simplu, se poate conchide, prin proba documentelor (multe prezentate deja) că a fost vorba de o altfel de ocupație. Adică, revenind la cuvintele lui Alexandru Vaida-Voevod, a fost vorba de o ocupație în primul rând gândită în sens constructiv, într-un sens în care învinsul de ieri era de dorit în postura prietenului de mâine.

Cât privește revenirea armatei române în țară, operațiunea s-a bucurat de o intensă activitate de pregătire, inclusiv pe plan diplomatic. Era normal să fie așa, întrucât operațiunea era unică în istoria militară românească de până atunci. Ea trebuia începută, realizată în funcție de stadiul refacerii vieții politice și militare din Ungaria, pentru a putea fi preîntâmpinate erorile și mai ales surprizele. Surprize care n-au lipsit nici pe timpul cât armata română se afla în misiune de ocupație în Ungaria. Cu atât mai mult, în momentul retragerii armatei române, era necesară prevenirea acestora pentru ca în urmă să nu rămână o situație explozivă, generatoare de instabilitate politică și militară.

36. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond 948/52.

37. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2 (1919), vol. 192, f. 5.

38. *Ibidem*, fond 71/1922, E 2, vol. 152, f. 18.

Problemele legate de operațiunea retragerii armatei române, deși foarte numeroase și deloc ușoare, au fost în cele din urmă rezolvate onorabil, începând cu predarea localităților, inclusiv a capitalei, a orașelor mari, în mâna autorităților centrale sau locale (acele prerogative care fuseseră în competența organelor militare românești pe durata ocupației), stabilirea unor măsuri de siguranță a marșului, cu respectarea spațiului despărțitor dintre trupele române și cele ungare care urmau să-și ocupe locuri de dispunere ș.a. O asemenea activitate a fost susținută și în plan diplomatic, reprezentanții guvernului român la Conferința de Pace, Victor Antonescu și Al. Vaida-Voevod, contactându-i pe generalul H. M. Berthelot și Stephen-Jean Marie Pichon și consultându-i în permanență referitor la retragerea cât mai rapidă a trupelor române de pe teritoriul Ungariei³⁹. Deși ideea necesității retragerii a fost acceptată, reprezentanții Franței și-au exprimat îngrijorarea pentru ca nu cumva să se procedeze la o retragere precipitată care ar conduce la o nenorocire⁴⁰, dacă ar avea loc înainte ca forțele de ordine ungare să aibă capacitatea de a fi stăpâne pe situație.

Privind mărimea armatei naționale ungare și a efectivelor pentru menținerea ordinii în Ungaria, România își prezentase poziția în cadrul ședințelor Misiunii Militare Interaliată de la Budapesta (la începutul lunii septembrie 1919), când se stabilise de comun acord ca totalul forțelor ungare ce urmau să se organizeze nu putea depăși 3 divizii de infanterie (cu un total de 17.100 oameni și 36 tunuri), o brigadă de cavalerie (1.000 de oameni și 4 tunuri), cărora li se adăugau trupele pentru menținerea ordinii (jandarmeria, poliția și garda de frontieră - estimate până la 10.500 oameni)⁴¹.

Cum reorganizarea armatei și a forțelor de ordine ungare era aproape gata la începutul lunii noiembrie 1919 (cele 5 grupuri - Szombathely, Kaposvar, Székesfehérvár, Siófok și Szeged - erau aproape constituite doar ultimele două nu încheiaseră în totalitate această operațiune), cum exista deja certitudinea că forțele ungare nou constituite erau capabile să asigure ordinea și liniștea în teritoriile ce urmau să fie evacuate de armata română, Comandamentul trupelor din Transilvania a convenit, împreună cu Consiliul Dirigent de la Sibiu și cu Înaltul comisar al guvernului român la Budapesta, ca operațiunea de retragere a armatei române din Ungaria să începă la 7 noiembrie și ea să se desfășoare în două etape⁴²: **prima**, considerată o **etapă pregătitoare**, în care trebuiau trecute la est de Tisa toate materialele aflate asupra trupelor (excepție făcând cele necesare trupelor operative), bolnavii aflați în infirmerii și spitale. Tot în această etapă urmau a fi transportate în România ultimele unități din compunerea Diviziilor 6 și 7 Infanterie și din Brigăzile 11 și 12 artillerie. Pentru inducerea în eroare asupra momentului real al retragerii grosului forțelor române au fost prevăzute unele mișcări de trupe, asigurându-se o bună securitate a operațiilor din prima etapă a evacuării. Cea de a doua etapă - retragerea pro-

39. *Ibidem*, fond 71/1914, E 2 (1919), vol 153, p. 25.

40. *Ibidem*.

41. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond Microfilme, P II, 22193, c. 371.

42. *Ibidem*, P II, 22198, c. 478.

priu-zisă a armatei române - desfășurată între 13 și 23 noiembrie, a început cu mutarea punctului de comandă al Comandamentului trupelor din Transilvania de la Budapesta la Oradea și, respectiv, prin părăsirea Budapestei, acțiune desfășurată în deplină ordine, în seara zilei de 16 noiembrie, când orașul a fost predat către Misiunea Militară Interaliată și autoritățile ungare. Predarea s-a făcut pe bază de procese-verbale, întocmite în trei exemplare (unul pentru partea română, altul pentru organele locale ungare și al treilea exemplar pentru reprezentantul Misiunii Militare Interaliată).

Până în seara zilei de 18 noiembrie forțele române reușiseră să atingă linia Miskolc, Fuzesbany, Erdőtelek, Csegléd, Nagykörös, Kecskemet, Kiskun Majsa, iar în dimineața următoare primele unități au și trecut la est de Tisa prin punctele special amenajate la Szolnok și Tokaj. Ultima mare unitate română care a trecut Tisa a fost Divizia 2 Vânători (pe 20 noiembrie), care a asigurat, semicircular, pe malul vestic al râului, o centură de siguranță, sub protecția căreia operațiunea de trecere a unităților române să se desfășoare în siguranță.

Odată încheiată operațiunea de trecere a râului Tisa de către armata română, prin Ordinul de operații nr. 34/25 noiembrie 1919 s-a dispus o nouă împărțire a teritoriului de la est de Tisa acesta fiind organizat pe trei zone: 1. **Zona grupului Tisa**, care era cuprinsă între râul Tisa și limitele de vest ale districtelor Satu Mare, Bihor și Arad. Grupul din această zonă avea punctul de comandă la Oradea, fiind compus din Diviziile 20 și 21 Infanterie, la comanda sa aflându-se generalul Traian Moșoiu. Evident, grupul avea misiunea de supraveghere și acoperire a Tisei. Spre deosebire de operațiunea de acoperire executată de armata română după ofensiva din aprilie 1919, de această dată misiunea de acoperire realizată doar de grupul generalului Moșoiu, căpăta un caracter mult mai formal. Această, ținându-se seamă de pericolul redus pe care-l reprezenta armata ungară, dar și de faptul că atât Ungaria cât și România erau în așteptarea reglementărilor Conferinței de Pace în ceea ce privește frontiera dintre ele. 2. **Zona de supraveghere a Corpului 6 armată** (comandant general Nicolae Petală), unde erau dispuse Diviziile 16 și 17 Infanterie și Regimentul de vânători de munte de la Bistrița. Postul de comandă al acestor forțe se afla la Cluj, ele având misiunea de a menține ordinea și siguranța, acoperind spațiul ce se întindea la răsărit de linia de demarcație, între localitățile Satu Mare, la nord și Gyula, la sud. 3. **Zona de supraveghere a Corpului 7 armată** (comandat de generalul Ioan Boeriu) cuprindea teritoriile în care se aflau dispuse Diviziile 18 și 19 Infanterie, întinzându-se spre est de la linia de demarcație Clemenceau, între Gyula, la nord, și aliniamentul Mureșului și al Carpaților Meridionali, la sud. Postul de comandă al acestui grup de forțe a fost stabilit la Sibiu.

În ceea ce privește Diviziile 1 și 2 Vânători, Divizia 1 Cavalerie, Regimentele 1 și 2 artilerie munte, ori Grupul 5 aviație și companiile de pontonieri fluvii, aceste forțe se aflau în subordinea nemijlocită a Comandantului trupelor din Transilvania. Firește însă situația militară a României, după dislocarea forțelor retrase de la vest de Tisa în cele trei zone nominalizate, nu era suficient de clară, chiar dacă din punct de vedere operativ-strategic ea era corespunzătoare cu situația specifică a

stadiului reglementărilor internaționale pentru această zonă a Europei.

De altfel, în legătură cu o asemenea situație, Marele Cartier General român a trimis Ministerului de externe, încă de la 23 noiembrie 1919, o adresă însoțită de două hărți, ca argumentare asupra necesității menținerii forțelor române pe râul Tisa până în momentul când Ungaria va semna și ratifica Tratatul de pace “care i se impune”⁴³. Cu aceeași ocazie se accentua asupra avantajelor oferite de un obstacol natural, de talia râului Tisa, în cazul unui eventual atac inamic, cât și asupra dezavantajelor mutării imediate a liniei de despărțire (frontiera provizorie) pe “linia de demarcație Clemenceau”. Oricum, chiar în cazul că reprezentanții Puterilor Aliate și Asociate ar fi cerut guvernului român mutarea imediată a trupelor dincolo de “linia de demarcație Clemenceau”, se arată în aceeași notă, o asemenea operațiune nu s-ar fi putut executa mai devreme de două luni, fie din cauza timpului, a distanței (rezervele trebuind a fi deplasate de pe râul Tisa în zonele Dej, Cluj sau Alba Iulia), a naturii terenului și a lipsei depozitelor în lungul liniilor de comunicație. Se făcea în acel document și aprecierea, de altfel pertinentă, dacă avem în vedere precedentele existente, că ar fi neapărat necesar să se obțină din partea Conferinței de Pace ca trupele ungare să nu treacă la est de Tisa până după încheierea păcii⁴⁴.

Organizarea pe cele trei zone de operații, după trecerea armatei române la est de râul Tisa, a rămas operativă până la începutul lunii februarie 1920, când Marele Cartier General român a emis Ordinul nr. 6718 referitor la revenirea în totalitate a armatei române pe teritoriul românesc. Comandamentul trupelor române din Transilvania a întreprins măsuri concrete luând legătura cu reprezentanții Misiunii Militare Interaliat de la Budapesta și stabilind, de comun acord, data începerii operațiunii precum și zonele neutre dintre forțele române și ungare. Ordinul de operații nr 35 al Comandamentului trupelor din Transilvania a stabilit în detaliu modul de retragere pe teritoriul românesc a grupului de forțe de pe Tisa⁴⁵.

Și operațiunea de retragere a forțelor Grupului de supraveghere de pe Tisa s-a desfășurat fără incidente. Ea a început la 24 februarie 1920, executându-se în patru etape. Diviziile 20 și 21 Infanterie au început evacuarea zonei pe 24 februarie 1920, sub supravegherea Diviziei 1 Cavalerie. Prima care a terminat regrouparea a fost Divizia 20 Infanterie, care a început apoi deplasarea pe calea ferată către garnizoanele de reședință.

În cea de-a doua etapă (începută la 2 martie), Divizia 21 Infanterie a predat orașele Hódmezővásárhely, Szarvas și Mezőtúr, operațiunea executându-se sub supravegherea Regimentului 1 roșiori. Până la 9 martie s-a reușit ca și localitatea Püspökladány să fie predată autorităților ungare. Cea de a treia etapă, desfășurată între 10 și 16 martie, a coincis, urmare a respectării stricte a graficelor zilnice, cu trecerea sub controlul puterii locale ungare a localităților Kisvarda, Hajdunámás, Balmajváros, Hajduszoboszörmeny precum și a importantului centru urban Debrec-

43. *Ibidem*, fond 71/1914, E 2 (1919), vol 153, p. 89.

44. *Ibidem*, pp. 81-92.

45. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond **Microfilme, P II, 22198**, c. 496-498.

țin. Ultima etapă, începută la 17 martie, și cea care a durat până la sfârșitul lunii, a însemnat, de fapt, trecerea tuturor trupelor române pe teritoriul românesc.

Neîndoielnic, dacă luăm în calcul efectivele pe care armata română le-a angajat pe timpul ocupației în Ungaria (19 august - 4 octombrie 1919), cifrate la 276.611 oameni, din care 7.425 ofițeri și 269.186 militari în termen, precum și sumele destinate acestor efective și estimate la 382.776.370 lei și 132.843.291 franci, avem o imagine clară asupra ceea ce a însemnat efortul românesc în slujba propriilor interese, dar și în a cauzei aliaților. Când la 11 noiembrie 1919 generalul Mărdărescu și înaltul comisat al guvernului român G. Diamandy adresau populației ungare o ultimă proclamație, înainte de a părăsi Ungaria, ei țineau să precizeze din nou că acțiunea militară a României din iulie - august 1919 nu a fost altceva decât urmarea firească a legitimei apărări și necesității militare la care a fost constrânsă, că orice idee de persecuție sau de revanșă i-a fost complet străină⁴⁶.

Starea de spirit care a cuprins populația Ungariei în momentul în care armata română s-a retras a fost una de teamă, de panică, ea continuând și după ce și ultima subunitate a armatei române a trecut în teritoriul românesc. Pericolul instaurării unui regim politic de dreapta, dornic de răzbunări și represalii la adresa populației suspecte de colaborare cu fostul regim bolșevic al lui Béla Kun, era mare. Cel mai mult s-au temut evreii, asupra cărora plana spectrul unor adevărate pogromuri, cum de altfel se și încercase chiar pe timpul prezenței în Ungaria a armatei române, în sarcina căreia se încercase apoi a se trece răspunderea de către cercurile șovine și revizioniste maghiare. Nu întâmplător evreii din localitatea Kecskemet au trimis o delegație la comandamentul grupului general Moșoiu, cu rugămintea ca odată cu retragerea armatei române să fie luați și ei, întrucât nu aveau nici o siguranță că trupele lui Horthy nu-i vor decapita pe toți⁴⁷.

De altfel, evenimentele politico-militare ce s-au petrecut în Ungaria după retragerea armatei române aveau să fie inițial puse în relație directă cu operațiunea retragerii, insinuându-se (de către publiciștii unguri) "rolul" jucat de români în instaurarea regimului horthyst. Asemenea insinuări nu aveau nici un temei faptic, ele fiind infirmate prin documente de o valoare incontestabilă. Spre exemplu, chiar la 19 decembrie 1919, N. Boerescu, șeful Legației române din Londra îi raporta primului-ministru român că în ședința din 15 decembrie a Camerei Comunelor, șeful executivului britanic, care fusese interpellat de colonelul Hoare, în legătură cu relațiile României cu Aliații, ar fi conchis că România a semnat tratatul și că guvernul român urmează sfatul Consiliului Suprem, retrăgându-și trupele din Ungaria, țară în care intervenția lui Sir George Clerk a reușit să impună un guvern al reprezentanților poporului ungar⁴⁸. Prin urmare, era clarificat astfel faptul că nu armata română, ci intervenția ministrului britanic a adus la cârma Ungariei un guvern de coaliție. Peste câteva luni de la retragerea armatei române puterea din Ungaria fost pre-

46. *Colecția ordonanțelor...*, p. 81.

47. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2 (1919), vol 192, f. 187.

48. *Ibidem*, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol 29, f. 550.

luată de amiralul Horthy care a devenit și regent al Ungariei, acest lucru nu avea nici cea mai mică legătură cu statul român și armata sa, neexistând nici cea mai mică dovadă că România ar fi simpatizat măcar cu un asemenea curs al evenimentelor politice din capitala ungară.

În pofida faptului că în momentul retragerii armatei române din Ungaria încă nu se întvedeau condițiile viitorului tratat de pace dintre cele două țări, autoritățile române au rămas ferme pe poziția lor de a respecta întru totul regimul stabilit de Conferința de Pace prin dispozițiile sale premergătoare încheierii tratatelor. Asta în condițiile când noul conducător al Ungariei, Miklos Horthy, își exprimase crezul său politic, încă din octombrie 1919, într-un "memorandum", ocazie cu care ținuase să precizeze că inamicul numărul 1 al Ungariei este România, de la care ungurii au și cele mai mari pretenții teritoriale și că principalul scop al politicii externe ungare îl constituie rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme⁴⁹.

Cum însă spațiul Europei Centrale fusese definitiv clarificat sub raport militar și în parte și politic, iar hotărârile definitive sub forma tratatelor între părțile beligerante erau totuși pe rol, era ușor de dedus că în noile condiții ale anului 1920, intențiile lui Horthy Miklós n-aveau cum să aibă un cât de mic succes în fața conaționalilor săi prea încercați de politica lui Béla Kun și succesorilor acestuia. Mai mult, toate marile puteri mizau pe o Europă Centrală dirijată⁵⁰, mai ales Franța, ca urmare a pierderii pieței ruse. Era deci de așteptat ca Ungaria să-și ordoneze mișcările viitoare sub imperativele generale ale intereselor învingătorilor în primul război mondial. Imperative care se vor regăsi în mare parte în tratatele de pace.

Verdictul istoric de la 4 iunie 1920, care a constatat în semnarea tratatului de pace între Ungaria și Puterile Aliate și Asociate (din partea României tratatul fiind semnat de doctorul Ioan Cantacuzino, ministrul de stat, și Nicolae Titulescu, fost ministru) a pus capăt, cel puțin pentru două decenii conflictului politic și militar între statul român și cel ungar în problema pretențiilor teritoriale. "Ungaria renunță, în ceea ce o privește - se arată în Tratatul de pace de la Trianon, art. 45 - în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de teritoriile Ungariei, așa cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a și recunoscute, prin prezentul Tratat sau prin orice alte tratate încheiate în scop de a regula afacerile actuale, ca făcând parte din România" se sublinia în acest Tratat⁵¹. Calea tratatului cu Ungaria fusese netezită de semnarea, la 9 decembrie 1919, de către Serbia și România, a Tratatului cu Austria și a Tratatului minorităților. Subliniem însă faptul că delimitarea teritoriilor fostei monarhii austro-ungare, ocupate de armatele aliate și împărțirea lor la statele moștenitoare ale fostei monarhii s-a dovedit a fi una din cele mai laborioase și delicate operații, ea punându-i în conflict chiar pe cei ce luptaseră în primul război mondial sub un steag comun: cehii și polonezii, sârbii și italienii, românii și sârbii, ungurii și austriecii. Conflictetele dintre a-

49. Gyula Iuliasz, **Hungarian Foreign Policy (1919-1945)**, Budapest, 1963, p. 42.

50. M. Ormos, **Padovától Trianonig 1919-1920**, Budapest, 1983.

51. C. Kirijescu, **Istoria războiului pentru întregirea României**, vol II, 1985.

ceștia au trebuit aplanate pe rând, cu deosebit tact și înțelegere. În ceea ce-i privește pe români și sârbi, problema delimitării Banatului se rezolvase prin comunicarea frontierelor făcută la 13 iunie 1919, sârbii consimțind cu greutate să părăsească Timișoara, s-o predea împreună cu o parte a Banatului, francezilor, care ulterior, în iulie, au predat-o românilor.

Așadar, acțiunea militară a României împotriva Ungariei, acțiune provocată de aceasta din urmă, a cărei finalitate concretă se va regăsi în Tratatul de la Trianon, a reprezentat fără îndoială una din cele mai strălucite pagini ale istoriei militare românești, fapt semnalat și de mulți istorici străini. Redăm, în finalul acestui studiu doar una din acele păreri, cea aparținând istoricului francez, colonel Bujac, care într-o lucrare consacrată campaniilor armatei române între anii 1916-1919, scria cu admirație despre "strălucita campanie" încheiată prin defilarea trupelor române pe "Andrassy Strasse" din Budapesta, punând în evidență și faptul istoric că sora latină a Franței nu și-a risipit în zadar sacrificiile consimțite și prelungite până în august 1919, aducând imense sacrificii și cauzei aliaților, realizându-și unitatea națională prin întemeierea României Mari⁵².

L'ARMÉE ROUMAINE A BUDAPEST. AOÛT - NOVEMBRE 1919

Résumé

Quoique la première grande conflagration mondiale ait fini en novembre 1918, le peuple roumain fut obligé de continuer l'état de guerre, aux inevitables pertes de vies humaines et destructions matérielles, pour encore neuf mois. Tout cela, dans les conditions quand Roumanie avait été obligé de faire face à des difficiles confrontations armées (1916 - 1918) et à une longue occupation étrangère.

La campagne de 1919 de l'armée roumaine fut une de libération et de défense de la Grande Roumanie. La mise en périle de l'unité de l'état roumain, par la force des armes, par la République Hongroise des Conseils, imposa une réaction à mesure. Devant les attaques armées, les violences et les crimes supportées par la population roumaine, la Roumanie fallut en appeler à la solution extrême, écrasant définitivement l'Armée Rouge hongroise et occupant Budapest, au commencement du mois d'août 1919.

Pendant quatre mois (août-novembre 1919) l'armée roumaine appliqua à la capitale et à une grande partie du territoire de l'Hongrie un régime d'occupation. Ce temps-là, la population de Budapest et celle de la zone de sous le contrôle de l'armée roumaine reçut un aide effectif dans le ravitaillement en vivres, dans la restauration de l'ordre et du calme, dans la reprise du cours normal de la vie des citoyens après la longue période de dictature bolchévique. Les mesures entreprises par le Commandement de l'armée roumaine d'occupation pour l'aide de la population furent d'ailleurs appréciées par les représentants de l'administration hongroise. Pourtant, les milieux

52. Colonel Bujac, *Campagnes de l'Armée roumaine 1916 - 1919*, Paris, 1933, p.96

chauvins hongroise, ayant aussi l'endos de certains diplomates occidentaux, commencèrent une ample action de dénigrement et de désinformation, déterminant la Conférence de Paix de solliciter des explication de la part du gouvernement roumain.

Ce sont les paroles de Alexandru Vaida-Voevod, représentant de la Roumanie à Paris - "les Hongroise sont les ennemis d'hier, les vaincus d'aujourd'hui et nous souhaitons qu'il soient nos amis de demain" - qui exprime d'une manière exacte l'attitude adoptée par les officiers et les soldats roumains pendant la période d'occupation en Hongrie.